

OSMANLI VE GENÇ TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDE**SPORDA BATILILAŞMA HAREKETLERİ*****ATALAY,A*****Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu****Özet**

Türkiye'de modernleşmenin Tanzimat dönemiyle başladığı kabul edilir. O zamana kadar Osmanlı İmparatorluğuna yabancı olan kavramlara Tanzimatın ilanı ile etkinlik kazandırılmak istenmiştir. Can, mal, ırz güvenliği bunlar arasında sayılabilir. Bir toplumsal olgu olarak spor da ülkedeki modernleşme hareketinden etkilenmiştir. Modern beden terbiyesi ilk kez Osmanlı İmparatorluğunda askeri okullarda uygulanmaya başlamıştır. Askeri okulların programlarına 1860'lı yıllardan itibaren beden eğitimi ve fiziki idmanlar girmiştir. 1869 yılında çıkarılan Maarif-i Umumiye kararnamesiyle bütün rüştiyelerde beden eğitimi dersi zorunlu hale getirilmiştir. Beden eğitiminin yaygınlaşmaya başlaması 1870'li yıllara doğru ivme kazanmıştır. İlk kez 1870'lerde bazı sivil okullarda da cimmastik dersleri müfredata konulmaya başlamıştır. Meşrutiyet yıllarında spor kulüplerinin artmaya başladığını görüyoruz. Bu dönemde futbol kulüpleri açılmıştır. Bu gelişmeleri daha sonra Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı, Türk Spor Kurumu ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün kurulması izlemiştir. Ancak 1920'li yıllarda spor alanında iki önemli hedef ortaya konmuştur. Bunlardan biri sporun bütün yurttan yaygınlaştırılması çabası, diğeri ise spor kategorilerinin çeşitliliğine gidilmesidir.

Ancak 1930'lu yıllarda dünya siyasal konjonktürünün de etkisiyle Türk sporuna para-militer düşünce hakim olmuş, özellikle gençliğin teşkilatlanması açısından Avrupa'daki gençlik örgütleri üzerinde detaylı çalışmalar yapılarak Türk sporuna uygulanmak istenmiştir. Bu dönemde spor, milliyetçi ideoloji bağlamında ele alınmıştır. Beden Terbiyesi ve Spor alanında otoriter eğilimlerin terk edildiği yıl II. Dünya Savaşının bitimidir. II. Dünya Savaşından sonra toplanan I. Beden Eğitimi ve Spor Şurası önemli kararlar almıştır.

Anahtar kelimeler: Spor, Osmanlı, Genç Türkiye Cumhuriyeti.

MOVEMENTS TO WESTERNIZE THE SPORTS IN THE AGE OF OTTOMAN EMPIRE AND IN YOUNG REPUBLIC OF TURKEY

Abstract

It is widely accepted that the starting point of Turkey's modernization process is the Tanzimat. The Tanzimat was declared to make what had been foreign notions to the Ottoman Empire until that time effective. Said notions include safety of life, property and chastity. As a social phenomenon, sports were influenced by the modernization process in question. Modern physical education was introduced to the Ottoman Empire through military schools. Physical education and physical training were added to the curriculum of military schools in the 1860s. The general education decree passed in 1869 made physical education an obligatory part of the curriculum for all high schools. Its spread especially accelerated in the 1870s. A number of civilian schools began to add gymnastics into their curriculums in the 1870s. In the Meşrutiyet period, sports clubs began to emerge, a process led by soccer clubs. They were followed by the creation of Association of Turkish Training Leagues, Turkish Sports Agency, and Department of Physical Training. In the 1920s, two major targets were planned for sports. One of them was to start a movement to spread sports across the country, and the other was to provide diversity in sports categories.

Key Words: Sport, Ottoman Empire, Young Republic

GİRİŞ

Spor, bir toplumun kültüründen bağımsız düşünülemez. Toplumsal kültür ise iç ve dış siyasal, ekonomik, kültürel unsurların etkisinde oluşur. Spor, bu bakımdan dışa dönük bir yapıya sahiptir. Bir toplumdaki siyasal, sosyal, ekonomik, kültürel değişimler spor kavramını, spora bakış açısını, spor politikasını, spor ekonomisini derinden etkiler. Sporun paramiliter bir araç olarak ele alındığı dönemlerde, dünya siyasal konjonktürünün de militarizmi savunan bir yapıda olduğunu görüyoruz. Sporun bir serbest zaman etkinliği ya da profesyonel bir meslek olarak ele alınması refah ve tüketim toplumunun taleplerine göre biçimlenmektedir.

Türkiye açısından baktığımızda Türk sporunun yapısının, toplumdaki siyasal,sosyal,ekonomik ve kültürel değişimlere koşut özellikler kazandığını görüyoruz.Osmanlı Toplumunda Tanzimat fermanının kabulüyle başlayan Batılılaşma hareketleri spor olgusuna da yansımıştır.Tanzimat dönemine kadar Osmanlı İmparatorluğu sporu daha çok para-militer bir bakış açısıyla ele almıştır. Bu görüş, o zamanki dünya siyasal konjonktörüne uygundu. Ancak spor olgusunun para-militer açıdan ele alınarak araçsallaşması,Osmanlı İmparatorluğu döneminde Tanzimatın etkisiyle çehre değiştirmiştir. Gerçi Tanzimatla başlayan Batılılaşma hareketlerinin amacı, askeri yönden Batı'nın çok gerisinde olan Osmanlı İmparatorluğu'nu spora da önem vererek güçlendirmektir ama bu görüş daha çok sporun Batılılaşması ve bunun sonucunda devrin ruhuna uygun bir spor politikası izlenilmesine yol açmıştır. Bu bakımdan sporda Batılılaşma hareketlerini Osmanlı İmparatorluğu ve Erken Cumhuriyet Dönemi olarak iki evrede ele almak gerekir.

OSMANLI İMPARATORLUĞU DÖNEMİ

Osmanlı İmparatorluğu döneminde spor, hiyerarşik bir yapıda ele alınmıştır. “Doğu’ya yöneldiğimizde, devlet boş zaman ve spor arasındaki ilişkinin savaş eğitimini sürekli ön plana çıkarması sonucu, yalnızca hangi sporun yapılacağı değil, bunların nasıl örgütlenip yöneticiliğini de özyönetimden çok uzak,bütünüyle hiyerarşik ve otoriter biçimde karara bağlandığını görüyoruz.(FİŞEK,1980)

Osmanlı İmparatorluğu döneminde en yaygın spor,güreştir.Güreşin ilk örgütsel yapısını “pehlivan tekkeleri” oluşturuyordu. Bu dönemdeki spor tekkeleri daha çok Batı’ya komşu bölgelerde yer almaktaydı. Bu dönemde sporun örgütlenme biçimi vakıflar şeklinde olmuştur. Ancak Osmanlı bununla da yetinmemiş, özellikle ilerici padişahlar döneminde diğer spor dallarıyla ilgili kitapların yayınlanmasını öngörmüştür. “Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk spor yönetmeninin Yenicami katibi Abdullah Efendi olduğunu ve onun spor yönetmeliğine 42 kişinin imza attığını görüyoruz. ” (HİÇYILMAZ,1983) Bu yönetmelik 1691 yılında yazılmıştır. 29 sayfa ve 19 bölümden oluşmaktadır. Okçuluğa ilişkin ilk tutanaklar ise 1682 tarihini taşımaktadır. “1835 yılında Sultan II.Mahmut döneminde Mustafa Kani Efendi 1847 yılında basımı yapılmış olan “Telhis-i Resail el Rimat” isminde bir okçuluk kitabı yazmıştır”.(KAHRAMAN,1995) Hızır İlyas Efendi de tarihi sporlarımızı konu edinen “Letaif-i Enderun” veya “Vekayi-i Enderun” isimleriyle bir kitap yazmıştır. Yurdumuzda ilk jimnastik kitabını yazan Nazım Şerafettin beydir. (1886). Kitabının ismi “Bahçe ve Salonlarda Jimnastik Talimi Yahut Sihatnuma” idi. İlk jimnastik kitabını Osmanlıca’ya

çeviren ise Mustafa Hami beydir. Avrupai anlamda ilk spor kulübü ise Sultan Abdülaziz döneminde kurulmuştur. 1867 yılında kurulan bu kulübün başkanı İngiliz Emekli amirali Hobart Paşadır. Bu kulüp su sporlarına ilişkindir.

“ Modern Beden Terbiyesi Osmanlı İmparatorluğu’nda ilk kez askeri okullar bünyesinde uygulandı. 1860’ların ilk yarısından itibaren basit fiziki idmanlar ve çeşitli mücadele sporları askeri okulların programına girmişti. 1869 yılında uygulamaya konulan Maarif-i Umumiye Nizamnamesinin 23. maddesine göre jimnastik dersleri bütün rüşdiyeler için zorunlu hale getiriliyordu. 1870’lere doğru diğer bazı sivil okullarda jimnastik derslerini riyazat-ı bedeniye adı altında programlarına aldılar. Mekteb-i Sultani genellikle bu okulların ilki olarak kabul edilir.” (AKIN,2004)

Selim Sırrı Tarcan, Faik Üstünidman gibi spor adamları da spor konusunda kitaplar yazmışlar, yurt dışında gördükleri beden eğitimi metodlarını imparatorluğa taşımışlardır. 1904 yılında sutopu gösterileri ilk kez Robert Kolejde yapılmış,1911 yılında ise Ahmet Robenson ilk basketbol kitabını çevirmiştir.

“1921’e kadar spor alanında merkezi bir otorite ortaya çıkmamıştır. Pek çok tarihe göre ulusal boyutta ilk spor birliğinin öncüsü olan bu teşkilat İdman İttifak-ı Heyet-i Muvakkatedir. ...Bu birlik İsviçre Spor Federasyonunun kuruluş prensipleri üzerine inşa edilmiştir. İdman İttifak-ı Heyet-i Muvakkatesinin kendinden önceki bu organizasyonlardan temel farkı futbolun dışında diğer sporları da kapsamına almış olmasıdır.” (AKIN,2004) Ancak sporla ilgili makale türü yazılar,II.Abdülhamit döneminde yoğunluk kazanmıştır.

GENÇ CUMHURİYET DÖNEMİ

“Osmanlı İmparatorluğu’ndan Atatürk Türkiye’sine kalan 600 yıllık spor mirası;

a-) Yerel düzeyde tekke ve vakıflarca düzenlenen güreş karşılaşmaları

b-) Cuma Ligi, Pazar Ligi türünden bir futbol örgütlenmesi

c-) Ülke genelindeki siyasal bölünmeleri öncelikle gençlik kesimine ve daha sonra da spora yansıtan bir politika-spor iç içeliğidir.”(HIÇYILMAZ,1983)

Atatürk spor eğitmenlerinin yetiştirilmesi ve beden eğitiminin çağdaş, modern bir görüşle ele alınması konusunda Birinci Heyet-i İlmiye toplantısında (1923) görüşmeler

açmıştır. Ayrıca sportif tesis konusuna da büyük önem vermiştir. Bunun için 1923 yılında Hollanda Olimpiyat Komitesi Asbaşkanı Scharree ve Wils tarafından yazılan “Jimnastik Oyunu ve Spor Binaları İnşa ve Tesisi İçin Rehber” adlı kitabı türkçeye çevirtmiştir. 1924 yılında Ankara’da Gazi Eğitim Enstitüsünün bünyesinde bir beden eğitimi bölümü açılmış ve Alman Kurt Daimas’ın önderliğinde bu bölüm faaliyete geçmiştir. 1926 yılında İstanbul Çapa Kız Muallim Mektebinde bir kurs açılmış ve bu kursun başkanlığına Selim Sırrı Tarcan getirilmiştir. Bu kurs için İsveç’ten iki öğretmen getirilmiştir. Dokuz ay süren bu kursu başarıyla bitirenler, Avrupa’ya eğitime gönderilmişlerdir.

Erken Cumhuriyet Döneminde izlenen spor politikasını Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı (1922-1936), Türk Spor Kurumu (1936-1938) ve Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü(1938-1985) olmak üzere üç kurum belirlemiştir. 1924 yılında kabul edilen köy yasası ile köylerde cirit, güreş gibi köy oyunları özendirilmeye çalışılmış, 1930’lu yıllarda çıkarılan Belediye Yasası ile de belediyelere rekreasyon alanları açmak görevi verilmiştir. 1930’larda Türk sporuna Alman etkisinin girdiği görülmüştür. Bunun üzerine Beden Terbiyesi ve spor alanı da daha çok öjenist bir görüşle ele alınmıştır. Gene bu yıllarda ünlü Alman spor adamı Carl Diem Türkiye’ye resmi olarak davet edilmiştir.

1932 yılında kurulan Halkevlerinde de eğitim programına güzel sanatlar, dil ve coğrafya, tarih, edebiyat, temsil gibi bilgilerin yanında spora da yer verilmiştir. Halkevleri spor programlarında da ritmik jimnastik, artistik danslar, toplu gezintiler, gülle, trapez gibi spor dallarının uygulamaları yapıyordu.

SONUÇ

Osmanlı Devlet düzeni merkezi ve despotik bir yapıdaydı. Batı ülkelerinde feodalizmin tasfiyesi ve kapitalizmin doğuşu XIX. Yüzyılda ulusal nitelikli burjuva devrimlerine yol açtı. Osmanlı İmparatorluğu da bu gelişmelerden etkilenmiş ve sonunda çözülmüş, dağılmıştır. Çözülme ve dağılma sürecine giren Osmanlı İmparatorluğunda yöneticiler , bu sosyal değişimi engellemek için çareyi Batı’ya yönelmekte buldular. Dış güçlerin zorlamasıyla da 1839 Tanzimat fermanının kabulünden itibaren Batı’lı kurumları iç bünyelerine almak istediler. Özellikle 1789 Fransız İhtilali prensibi olan özgürlük, eşitlik, kardeşlik ve bilimin egemenliğini her şeyin üstünde tutan pozitivist yaklaşım, tüm Osmanlı kurumlarını değişime zorladı. Bu gidişat özellikle II.Meşrutiyet döneminde hız kazandı. Fransız İhtilali’nin sonucu olarak ortaya çıkan ulus devletler ve yurttaşlık bilincinin yeşermesi Osmanlı’nın despotik,

dogmatik, teokratik yapısına ters düşüyordu. Nitekim 29 Ekim 1923’de Atatürk tarafından Cumhuriyetin kurulması ile Osmanlı İmparatorluğu tarihe karıştı. Osmanlı’nın ne köle ne de serf statüsünde olan “kul”ları yerine aklın ve bilimselliğin yönlendirdiği, eğitilmiş, çağdaş, modern bireylerden oluşan bir ulus yaratmak Cumhuriyet rejiminin en başta gelen amacıydı. Genç Cumhuriyet Osmanlı’nın bütün kurumlarını tasfiye yoluna giderken sporu da ele aldı. Bunun üzerine spor yönetimine ilişkin yepyeni kurumlar oluşturulurken, Batı örnek alındı ve sporda da Batılılaşma yoluna gidildi. Genç Türkiye Cumhuriyetinin sporda Batılılaşma yolunda attığı en önemli adım kadını da spora sokmasıdır. Bu olgu sporda Batılılaşma çabalarının mihenk taşını oluşturmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Genç Cumhuriyetin izlediği spor politikası, Osmanlı Döneminin tersine bütüncüdür. Sporun toplumsal bir olgu olduğunu Genç Türkiye Cumhuriyeti daha çok fark etmiştir. Oysa Osmanlı’nın spor anlayışı savaşçılık üzerine kuruluydu. Sporun militer amaçlara hizmet etmek amacıyla ele alınması, savaş teknolojisinin kaba kuvvete dayandığı çağlarda doğru olarak görülebilirdi. Ancak savaş teknolojisindeki değişimler artık sporun sadece para-militer açıdan ele alınmasını olanaksız kılıyor ve bu olgu da sporun çağdaş yorumunun toplumsal olması gerektiğini ortaya koyuyordu. İşte genç Türkiye Cumhuriyeti spor politikasıyla Osmanlı spor politikası arasındaki en önemli fark da burada yatıyordu. Artık çağımızda spor, para-militer gereksinimlere göre değil; tüketim ve refah toplumunun gereksinimlerine göre özellikler kazanmış ve işlevinin yönünü değiştirmiştir.

KAYNAKÇA

AKIN Y. (2004), ”Gürbüz ve Yavuz Evlatlar”, İletişim Yayınları., Syf 56, İstanbul

FİŞEK K. (1980), “100 Soruda Türkiye Spor Tarihi”, Gerçek Yayınevi., Syf 28, İstanbul

HİÇYILMAZ E. (1983), “Sporda Batılılaşma Hareketleri”, Eseniş Lisesini Koruma ve Yaşatma Derneği Eğitim ve Spor Yayınları., Syf 5, İstanbul

KAHRAMAN A. (1995), “Osmanlı Devletinde Spor”, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Syf 629, Ankara